

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Kadi Sillaste, Erika Luks

„KUIDAGI EI JÕUA MULLE KOHALE, ET MA OLEN ÕPETAJA, MITTE ÕPILANE VÕI
SUVALINE KOKK“: KOOSTÖINE AUTOETNOGRAAFIA
ALUSTAVA KUTSEÕPETAJA PROFESSIONAALSE IDENTITEEDI KUJUNEMISEST
Bakalaureusetöö

Juhendaja: kutsepedagoogika nooremlektor Liana Roos

Tartu 2024

Resümee

„Kuidagi ei jõua mulle kohale, et ma olen õpetaja, mitte õpilane või suvaline kokk“: koostöine autoetnograafia alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemisest

See uurimus keskendub alustavate kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemist mõjutavatele teguritele, mis on oluline nende kutsekindluse arendamisel, arvestades duaalse identiteedi väljakutseid. Töö eesmärk on selgitada välja, kuidas ja milliste tegurite mõjul kujuneb alustavate kutseõpetajate professionaalne identiteet nende esimestel tööaastatel. Selleks on töös kasutatud koostöist autoetnograafilist uurimisviisi, kus andmestiku moodustavad autorite päevikusissekanded ja narratiivsed intervjuud. Andmeanalüüsi tulemused näitavad, et kutseõpetajaks kujunemist mõjutavad varasemad mõjutused ja missioonitunne. Professionaalse identiteedi kujunemist toetavateks teguriteks on organisatsiooni ja kolleegide tugi, autentsuse väärtustamine ja missioonitunne. Professionaalse identiteedi kujunemisel tekitavad pingeid peamiselt õppijatega seotud tegurid ja pedagoogiline ebakindlus. Kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemine on pidev ja emotsionaalne protsess ning nõuab eneseteadlikku lähenemist ja haridusorganisatsiooni tuge.

Võtmesõnad: alustav kutseõpetaja, professionaalne identiteet, duaalne identiteet, erialaspetsialistist kutseõpetajaks, koostöine autoetnograafia

Abstract

„It just doesn't dawn on me that I'm a teacher, not a student or just any cook“: a collaborative autoethnography of development of professional identity of a beginning vocational teacher

This research explores the formation of professional identity among beginning vocational teachers, highlighting the importance of this process in building their professional confidence while considering the challenges of balancing dual identities. Using collaborative autoethnography, the study analyses diary entries and narrative interviews from the authors to find out how and which factors influence the development of professional identity in beginning vocational teachers in their first years of work. Findings indicate that professional identity is shaped by previous role models and a sense of mission. Organisational and collegial support, valuing authenticity, and mission-driven purpose help this development, while student-related challenges and pedagogical insecurity create tensions. The formation of a vocational teacher's professional identity is an ongoing emotional process, necessitating self-awareness and institutional support.

Keywords: beginning vocational teacher, professional identity, dual identity, from vocational specialist to vocational teacher, collaborative autoethnography

Sisukord

Sissejuhatus	4
Kutseõpetaja professionaalse identiteedi duaalsus	5
Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemine ja seda mõjutavad tegurid	6
Metoodika	8
Valim	9
Andmekogumine	9
Andmeanalüüs	10
Tulemused	12
Arutelu	18
Kasutatud kirjandus	23
Lisa 1. Erialaspetsialistist kutseõpetajaks kujunemise teekond	26
Lisa 2. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut toetavad tegurid	27
Lisa 3. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus pingeid põhjustavad tegurid	28

Sissejuhatus

Alustavate õpetajate kutsekindlus on probleemiks üle maailma. Eestis alustavatest õpetajatest loobub kolme aasta järel ametist ligi kolmandik (Kindsiko, 2023; Rootalu, 2022). Esimeste tööaastate kogemused mõjutavad õpetaja jätkamist ametis ning on olulised kutsekindluse kujunemisel, kuna sel perioodil kujunevad välja õpetamisstiilid ja hoiakud, millel on suur mõju õpetaja edasisele karjäärile (Rootalu, 2022).

Kutsekindluse suurendamisel on oluline roll ka professionaalsel identiteedil (Õun, 2015; Remmik *et al.*, 2015; Chan, 2019; Penny Wan *et al.*, 2014), mis on unikaalne igal erialal ning on osa inimese eneseteadlikkusest, kus ta samastub oma eriala teadmiste, väärtuste, hoiakute ja normidega (Scott & Black, 1999, viidatud Goltz & Smith, 2014 j). Õpetaja professionaalne identiteet on dünaamiline nähtus, hõlmates indiviidi enesehinnangut ja mitmekülgseid rolle ühiskonnas ja töös (Akkerman & Meijer, 2011). Tugev professionaalne identiteet toetab töö eesmärgi- ja tähendustunde kujunemist ning aitab inimestel näha oma eriala pigem kutsumuse kui lihtsalt tööna (Chan, 2019).

Kutseõpetaja identiteet põhineb duaalsel professionaalsusel, hõlmates nii esialgset kutsealast - kui sellele lisanduvat õpetajaidentiteeti (Andersson & Köpsén, 2015). Üleminek erialaspetsialistist õpetajaks võib olla pingeline, kuna nõuab uue professionaalse identiteedi omaksvõttu ja tasakaalu leidmist oma varasemate kogemuste ja uue õpetajarolli vahel (Fejes & Köpsén, 2014; Papier, 2011). Pinget võivad tekitada lisanduvate ülesannete rohkus, toetuse ja ajapuudus (Vähäsantanen & Hämäläinen, 2019). Seega on alustavate kutseõpetajate esimestel tööaastatel oluline kooli ja kolleegide pakutud tugi, mis aitab neil uues ametis kohaneda ja õpetajaametis püsida (Paniagua & Sanchez-Marti, 2018).

Olukorras, kus kutseõpetajate arv järjest väheneb ja kus üle 30% kutseõpetajakoolituse lõpetajatest ei asu erialasele tööle (Selliiov & Vaher, 2018), on oluline mõista kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemist ja selle toetamist. Sellest tulenevalt keskendutakse järgnevalt alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemisele ja seda mõjutavatele teguritele. Bakalaureusetöö esimene peatükk avab kutseõpetaja professionaalse identiteedi olemust. Teine peatükk keskendub alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemist mõjutavatele teguritele. Seejärel käsitletakse uuringu metoodikat ning antakse ülevaade tulemustest, millele järgneb arutelu peatükk.

Kutseõpetaja professionaalse identiteedi duaalsus

Mitmed autorid (Farnsworth & Higham 2012; Fejes & Köpsén, 2014) on leidnud, et kutseõpetaja identiteet on duaalne, koosnedes erinevates praktikakogukondades välja arenevast erialasest identiteedist ja õpetajaidentiteedist. Kutseõpetaja peab seega samaaegselt endas kandma nii pädevat õpetaja identiteeti kui ka erialast identiteeti (Köpsén, 2014; Vloet *et al.*, 2020).

Kutseõpetajad, kes suudavad tasakaalustada oma õpetajaidentiteeti ja erialast identiteeti ja osalevad mõlemas kogukonnas, on oma eriala õpetamiseks paremini ette valmistatud (Fejes & Köpsén, 2014).

Alustavate õpetajate professionaalset identiteeti toetab tugev eelnev erialane identiteet ning see mõjutab positiivselt kutsekindlust (Beijaard *et al.*, 2022; Farnsworth & Higham, 2012; Fejes & Köpsén, 2014; Köpsén, 2014; Vloet *et al.*, 2020; Tyler & Dymock, 2021). Kutseõpetaja eelnev erialane identiteet on seotud tema erialaste teadmiste ja oskustega, mida ta on omandanud töötades sel erialal ning olles erialase kultuuri keskmes (Fejes ja Köpsén, 2014). Rivimets (2020) kirjutab, et kutseõpetajaks saadakse samm-sammult, millest üks kategooria on olles eelnevalt erialaspetsialist, näiteks omatakse vastavat erialast haridust ja pikka tööstaaži.

Eelneva erialase identiteedi mõju õpetaja identiteedile on individuaalne ning võib aja jooksul muutuda, sõltuvalt õpetaja osalusest ja liikumisest eriala ja õpetajakogukonna vahel. Kui olemasolev erialane identiteet on kooskõlas uute töötavadega, võtavad õpetajad lihtsamalt omaks uue omandatava identiteedi (Vähäsantanen & Hämäläinen, 2019). Tyleri ja Dymocki (2021) järgi eristab kutseõpetajate arvates õpetamise võimekus neid teistest samasuguse erialase kvalifikatsiooniga kolleegidest ja liigitavad end teistsugusesse, justkui professionalismis kõrgemasse kategooriasse.

Muutused ühiskonnas ja õpilaskonnas on toonud kaasa muutusi ka kutseõpetaja professionaalses identiteedis (Sirk *et al.*, 2017), pingeid tekitavad lisanduvad rollid, nt vajadus täita lapsevanema (Sirk *et al.*, 2016; Vloet *et al.*, 2020) või sotsiaaltöötaja rolli, kuid ka nii kõrgete ootustega täiskasvanud õppijate kui madala motivatsiooniga noorte osakaalu tõus kutseõppes, surve õppe rahvusvahelistumiseks (Sirk *et al.*, 2016). Lisaks peavad kutseõpetajad oma professionaalses identiteedis oluliseks ja teatud määral väljakutseks just kasvatustööd (Köpsén, 2014).

Eelpoolöeldut kokku võttes võib tõdeda, et kutseõpetaja duaalne identiteet paikneb varasema erialase identiteedi ja lisanduva õpetajaidentiteedi pingeväljas. Kutseõpetaja

professionaalne identiteet ja kutsekindlus arenevad järk-järgult. Tugev erialane identiteet võib toetada õpetajaks kujunemist, kuid edukamad on sellised kutseõpetajad, kes tulevad toime duaalse identiteedi tasakaalustamisega. Väljakutset lisavad ühiskondlikest muutustest tulenevad täiendavad rolliootused.

Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemine ja seda mõjutavad tegurid

Alustavate õpetajate professionaalse identiteedi kujunemise osas on oluline rõhutada isiklike ja kontekstuaalsete tegurite vastastikmõju õpetajakarjääri alustamise ja jätkamise käigus (Beijaard *et al.*, 2022). Õpetaja identiteeditöö protsess hõlmab enese mõistmist õpetajana, emotsionaalsete kogemuste käsitlemist ja nende mõju identiteedi kujunemisele. Professionaalse identiteedi kujunemise käigus võivad õpetajad kogeda konflikte kutsealal oluliseks peetava ja selle vahel, mille poole nad isiklikult püüdleavad või mida nad hüvelisena tunnetavad (Beijaard *et al.*, 2014). Tekkivaid konfliktsituatsioone saab käsitleda kui ametialaseid identiteediprobleeme, millega kaasnevad pinged võivad kaasa tuua tagasilööke õpetajate õppeprotsessile ja halvemal juhul viia õpetaja haridustee katkemisele või põhjustada ametist lahkumist (Pillen *et al.*, 2013).

Beijaard jt (2022) rõhutavad identiteedi kujunemist mõjutavate kogemuste teadlikku analüüsimist ja selle üle arutlemist kolleegidega. Nad tõid ka välja, et õpetajakoolituse üliõpilaste professionaalse identiteedi kujunemine ja sellega seotud identiteediprobleemid on eelkõige seotud nende töökeskkonnaga. Töökohal praktiliste kogemuste omandamine võib olla järjepidev või katkendlik protsess, kus näiteks tekivad pinged üliõpilaste isiklike eesmärkide ja tööst tulenevate kohustuste vahel, mis võivad mõjutada nende professionaalse identiteedi kujunemist.

Kutseõpetajaks kujunemisel on oluline roll eelnevalt omandatud erialal ja erialasel identiteedil. Kui inimene loobub oma erialale omastest tavadest, võib see mõjutada tema võimet õppida õpetajaks, kus peab õpetamisel järgima pedagoogilist lähenemist. Ülemineku alguspunktis erialalt kutseõpetajaks jätavad nad maha teatud olemisviisi ehk nad eraldavad end oma eriala liikmeskonnast. Sarastuen (2020) toob kutsetöötajalt kutseõpetajaks üleminekul esile “leina” dimensiooni, mis kaasneb erialaspetsialisti identiteedist lahti laskmisega: lahkumine oma erialalt võib kaasa tuua sügava kurbuse, kui tajutakse, et kaotatakse erialale iseloomulikud aspektid.

Üleminek erialaspetsialistilt õpetajaks nõuab uue professionaalse identiteedi omaksvõttu, mis võib tekitada pingeid, kuna isik peab leidma tasakaalu oma varasemate kogemuste ja uue õpetajarolli vahel (Fejes & Köpsén, 2014; Papier, 2011). Kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemine on mõjutatud nii isiklikest uskumustest kui ka väliskeskkonnast tulenevatest teguritest, sealhulgas poliitilistest, sotsiaalsetest ja majanduslikest jõududest. Edukas identiteedi kujunemine eeldab, et kutseõpetajad tunnistavad ja võtavad omaks oma mitmekihilise rolli, mis ületab traditsioonilise erialaspetsialisti ja pedagoogi piirid (Papier, 2011).

Üks teguritest, mis mõjutab kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemist on osalemine pedagoogilises väljaõppes. See annab kutseõpetajale eriteadmised ja õpetamisoskused, mis mõjutavad, kuidas nad tajuvad oma õpetaja identiteeti ning ühendavad laiaulatuslikud õpetamispädevused erialaste teadmistega (Fejes ja Köpsén, 2014). Osaledes õpetajakoolituses omandavad kutseõpetajad pädevuse siduda erialast praktikat õpetamisega, kujundades sellega kutseõpetaja identiteeti. Erialase ja õpetajaidentiteedi tasakaal aitab kutseõpetajal ühendada oma erialaseid teadmisi ja oskusi pedagoogiliste meetoditega. Rivimetsa (2020) uuringu tulemustest selgub, et kutseõpetajaks saamine on tihedalt seotud eelneva erialase identiteediga, kusjuures õpetajaks kujunemise protsessis mängib olulist rolli soov jagada oma erialaseid teadmisi.

Kutseõpetaja kogemus erialase töö, erialaste õpingute ning pedagoogilise väljaõppega mõjutavad kutseõpetaja identiteeti ning seda, kuidas ta suhestub õpilastega ja milliseid tööülesandeid peab oluliseks (Fejes & Köpsén, 2014; Köpsén, 2014). Eesti kutseõpetaja töö on muutunud üha keerukamaks, sest lisaks ülesannete mitmekesisusele ja nõudlusele on toimunud ka rollimuutus. Kutseõpetajad peavad nüüd mitte ainult edastama õppekava sisu, vaid ka toime tulema kasvavate ühiskondlike muutustega (Sirk *et al.*, 2016). Mitmed autorid (Sirk *et al.*, 2016; Köpsén, 2014; Vloet *et al.*, 2020) on välja toonud, et kutseõpetaja roll on aja jooksul märkimisväärselt muutunud ning õpetamine on nende töös jäänud teisejärguliseks. Õpetajad kogevad üha enam, et peavad oma töös lahendama sotsiaalseid probleeme ning võtma üle lapsevanema rolli, seega emotsionaalne haaratus kutseõpetaja igapäevatoos kujundab tema identiteeti. Seoses õpilaste eraeluliste probleemidega tegelemisega, ei tunne mõned kutseõpetajad, et see on nende tööülesanne, sest neil puuduvad vastavad teadmised ja oskused, ning tunnevad vajadust ekspertide toe järele (Köpsén, 2014).

Oluline tegur professionaalse identiteedi kujunemisel on mentori toetus (Helstein, 2021; Paniagua & Sanchez-Marti, 2018; Remmik *et al.*, 2015). Mentorluse eesmärk on pakkuda tuge ja

alustala noorte õpetajate pedagoogiliste oskuste arendamisel ja töökeskkonnaga kohanemisel ning see on oluline nende professionaalse identiteedi kujunemisel ja õpetajaametisse püsima jäämisel. Kolleegidelt saadud tagasiside ja juhendamine on vajalikud alustava õpetaja professionaalse arengu jaoks. Mõningatel juhtudel ei ole mentorid piisavalt ette valmistatud, et pakkuda asjakohast ja tõhusat tuge, mis piirab alustava õpetaja väljakutsetega toimetulekut ning võib suurendada tõenäosust õpetajaametist loobuda (Paniagua & Sanchez-Marti, 2018).

Eelnevast ilmneb, et alustavate kutseõpetajate jaoks on tasakaalustatud professionaalse identiteedi kujunemine väljakutseks (Fejes & Köpsén, 2014), kuid on kutsekindluse kujunemisel oluline. Pingeid põhjustab nii erialakogukonnast õpetajakogukonda üleminek (Fejes & Köpsén, 2014) kui ka kutseõpetajate üha muutuvad ja täienevad rollid (Sirk *et al.*, 2016; Sirk *et al.*, 2017; Vloet *et al.*, 2020). Samas võivad kutseõpetajakoolituses osalemine ja mentorlus toetada identiteedi kujunemise protsesse (Fejes & Köpsén, 2014; Helstein, 2021).

Eesti kontekstis on varasemates uuringutes käsitletud koostööd kutseõpetaja professionaalsust määrava tegurina (Sirk *et al.*, 2017), kutseõpetajakoolituse üliõpilaste arusaama nende professionaalsest identiteedist ja õpingute mõju professionaalse identiteedi kujunemisele (Rivimets, 2020), kuid pole teada, kuidas kogevad Eestis alustavad kutseõpetajad professionaalse identiteedi kujunemist ning millised tegurid seda esimestel tööaastatel mõjutavad. Alustavate kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemise uurimine on oluline, kuna see aitab mõista professionaalse identiteedi kujunemise keerukust, eriti nende jaoks, kellel on piiratud erialane kogemus (Fejes & Köpsén, 2014; Sarastuen, 2020).

Sellest tulenevalt on käesoleva bakalaureusetöö eesmärk selgitada välja, kuidas ja milliste tegurite mõjul kujuneb alustavate kutseõpetajate professionaalne identiteet. Autorid otsivad vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Milline on erialaspetsialisti teekond kutseõpetajaks kujunemisel?
2. Millised tegurid toetavad alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut?
3. Millised tegurid põhjustavad pingeid alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus?

Metoodika

Kuna töö fookuses on identiteedi kujunemine ning autorid on alustavad kutseõpetajad, kasutatakse bakalaureusetöös kvalitatiivset autoetnograafilist uurimisviisi. Autoetnograafia sobib

haridusuuringuteks (Hamdan, 2012) ja identiteedi kaardistamiseks (Austin & Hickey, 2007). Täpsemalt kasutatakse töös koostööpõhist autoetnograafiat: mitmehäälset lähenemist, kus kaks või enam uurijat töötavad koos, jagavad isiklike lugusid ja tõlgendavad ühiseid autoetnograafilisi andmeid. Koostöine autoetnograafia laiendab autoetnograafia haaret ning lahendab selle mõned metodoloogilised ja eetilised väljakutsed (Lapadat, 2017). Üksikisiku autoetnograafias võib uurija olla oma kogemustele liiga lähedal ning seetõttu võib analüüsimine jääda pinnapealseks. Koostöise autoetnograafia puhul on võimalik läbi dialoogi ja vastastikuse kriitika edendada objektiivset ja sügavat analüüsi. Lisaks on koostöise autoetnograafia puhul võimalik üldistada tulemusi, mis suurendab andmete anonüümsust (Lapadat, 2017).

Valim

Autoetnograafilises uurimisviisis on uurijad ise uurimistegevuse keskmes, olles nii vaatlejate kui ka uuritavate rollis (Strömpl, 2014). Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö uurimisobjektis selle autorid, kellest üks (vanus 31) omandas keskhariduse järel toitlustusteeninduse eriala kutse, on pärast lõpetamist sellel erialal töötanud 10 aastat. Teine autor (vanus 41) tegi karjääripöörde aastal 2019 ja astus kutsekooli koka erialale, olles eelnevalt töötanud kirjastuses müügisekretärina ja lasteaias majandusjuhatajana. Erialast tööd kokana on ta teinud pool aastat. Mõlemad autorid õpivad kutseõpetaja bakalaureuseõppes ja töötavad esimest aastat kutseõpetajana.

Andmekogumine

Koostöömudelid koostöises autoetnograafias võivad varieeruda: koostööd võib teha kas kõikides või osades uuringu etappides (Ngunjiri *et al.*, 2010). Siinses uurimuses kombineeriti individuaalset ja koostöist lähenemist. Andmestiku moodustavad autorite individuaalsed päevikusissekanded ja teineteisega läbi viidud narratiivsed intervjuud.

Esimeses, individuaalses etapis, toimus andmekogumine autorite refleksioonipäevikute sissekannete põhjal, kus kindla perioodi (oktoober 2022 - jaanuar 2024) vältel pandi kirja oma kogemused, tunded ning emotsioonid alustavate kutseõpetajatena. Autoetnograafiline lähenemine võimaldab luua uurijatel oma isiklikest kogemustest jutustava ja reflekteeriva loo, mis aitab illustreerida uuritavat teemat laiemas sotsiaalses ja kultuurilises kontekstis ja siduda isiklike

lugusid ja kogemusi laiemate teoreetiliste kontseptsioonide ja raamistikega, et luua sügavam mõistmine uuritavast nähtusest (Ellis *et al.*, 2011).

Andmestiku esimese osa moodustavad autorite refleksioonipäevikud, mida mõlemad tegid arvutis Microsoft Office Word 2010 programmis. Eesmärk oli teha sissekandeid igapäevaselt, kuid see ei osutunud vajalikuks. Refleksioonipäevikute kogumaht on 131 sissekannet, mis teevad kokku 48 lehekülge. Kogumahust 39 sissekannet (16 lehekülge) on Kadi päevikus ja 92 sissekannet Erika päevikus (32 lehekülge). Et säilitada võimalikult originaalne andmestik, et korrastatud päevikusissekandeid enne kodeerimist.

Andmestiku teise osa moodustavad teineteisega läbi viidud narratiivsed intervjuud, millega viidatakse kindlatele sündmustele kohas ja ajas (Jovchelovitch & Bauer, 2007; Laherand, 2008). Narratiivne intervjuu ehk lugude jutustamine toob esile sündmused ja tunded, millega seistakse silmitsi igapäevaelus, nagu karjäärivahetus ja seda mõjutanud eluloo kindlad ajalised ja temaatilised aspektid (Laherand, 2008). Oluline on esitada narratiivne küsimus, mis võimaldab põhjaliku loo jutustamist, hõlmates sündmuste algust ja arengut kuni praeguse hetkeni. Narratiivse intervjuu puhul on oluline olla aktiivne kuulaja, mitte sekkuda ja esitada suunavaid küsimusi. Narratiivse intervjuu ettevalmistamisel ei koostata kindlat intervjuu kava, sõnastatakse üks avatud küsimus ja intervjuueeritaval võimalik kontrollida intervjuu suunda, sisu ja tempot (Anderson & Kirkpatrick, 2016; Laherand, 2008).

Käivitav küsimus oli “Räägi oma lugu kutseõpetajaks kujunemise kohta”. Intervjuu üheks osaks olid ka täiendavad küsimused, et täpsustada ebaselgeks jäänud löike ning avada sügavuti uut infot. Näiteks: “Et kas sa oskad tuua näiteid nendest olukordadest ja sellest käitumismustrist siis, mida sa kasutad?” ja “Sa mainisid oma loos, üks ajend on kvaliteet, just järelkasvu kvaliteet. Et kogesid praktika perioodil, nähes siis õpilasi praktilal. Kogesid justkui sellist mitte just siis kõige kvaliteetsemat praktikanti?”

Narratiivsed intervjuud teineteisega viidi läbi veebruaris 2024. Mõlemad narratiivintervjuud on salvestatud diktofoniga. Narratiivintervjuu Kadiga kestis 37 minutit ja Erikaga 27 minutit.

Andmeanalüüs

Antud töös kasutati andmete analüüsimiseks kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi, kuna teadmised uuritavast teemast on mitte-täielikud ning just sellise lähenemisega tuleb kõige

paremini esile valimi maailma mõistmine ja nende tõlgenduste ning tähendussüsteemide uurimine (Kalmus *et al.*, 2015). Uurijad analüüsisid oma refleksioonipäevikuid ja narratiivintervjuude transkriptsioone, et Jovchelovitchi ja Baueri (2007) järgi tuvastada korduvaid teemasid, mõtteid ja mõtisklusi, mis aitavad mõista toetavaid ja pingeid tekitavaid tegureid ilma eelnevalt kindlaksmääratud teoreetilise raamistikuta.

Esmalt transkribeeriti narratiivsed intervjuud Tallinna Tehnikaülikooli veebipõhise kõnetuvastussüsteemi (Olev & Alumäe, 2022) abil, seejärel täpsustati neid, kuulates helisalvestisi ja parandades kõik ebatäpsused. Transkriptsioonide kogumahuks kujunes 19 lehekülge (ühel: kirjastiil Times New Roman, kirja suurus 12p, reavahe 1.08; teisel: kirjastiil Times New Roman, kirja suurus 12p, reavahe 1,5).

Andmeanalüüs viidi läbi QCMap'is, mis on tarkvara kvalitatiivse sisuanalüüsi jaoks. Kodeerimine hõlmas endas aktiivset ja korduvat lugemist, andmete üksikasjalikku analüüsimist ja koodide ehk lühikeste märksõnaliste nimetuste loomist teksti loomuliku tähenduse põhjal (Kalmus, *et al.*, 2015). Kodeerimisühik oli uurimisküsimustest lähtuvalt teksti tähenduslik osa. Esmalt kodeeris üks uurija kõik uurimisküsimused, seejärel kodeeris teine uurija kõik uurimisküsimused. Esimese uurimisküsimuse kaaskodeerijaks oli uurimistöö juhendaja. Esialgseid koodide nimetusi arutati juhendajaga ning tehti parendusi. Arutelu tulemusena korrastati ja täpsustati koodid, nende nimetused.

Järgnevalt toimus uurijate aruteludes kategooriate loomine. Sarnaste tähendustega koodid koondati suuremateks tähendusüksusteks ja anti neile ühine kategooria nimetus. Loodud kategooriate sisu ja nimetused arutati taas juhendajaga läbi, mille tulemusel täpsustati kategooriate nimetusi. Näiteks kujunes esimese uurimisküsimuse üheks kategooriaks “organisatsiooniga ja kolleegidega seotud tegurid”, mis hõlmab endas järgnevaid koode: infoväljas olemine, organisatsioonisisene koolitus, kolleegide tagasiside, kolleegidevaheline koostöö.

Esimese uurimisküsimuse vastusena loodi 3 kategooriat: varajased mõjutused, missioonitunne ja karjääripööre (Lisa 1). Teise uurimisküsimuse vastusena loodi 3 kategooriat: organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid, pedagoogilised teadmised ja oskused, hoiakute ja väärtustega seotud tegurid (Lisa 2). Kolmanda uurimisküsimuse vastusena loodi 4 kategooriat: läbipõlemine, õppijatest tulenevad tegurid, organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid, pedagoogiline ebakindlus (Lisa 3).

Koostöise autoetnograafia puhul tuleb arvesse võtta mitmeid eetilisi probleeme: konfidentsiaalsust, andmete rohkus, teiste isikute identiteedi ja privaatsuse tagamist ning võimudünaamikat meeskonnas, sealhulgas kokkulepete ja ajakava järgimise osas (Lapadat, 2017). Konfidentsiaalsuse ja anonüümsuse tagamiseks on kõik uurimisprotsessis jagatud isiklikud lood ja andmed töödeldud konfidentsiaalselt (autorite enda ja töö juhendaja poolt; usaldusringis). Uurijate vahel võib tekkida võimudünaamika, kus üks osapool surub enda “vaatenurka” teisele peale. Koostöise autoetnograafia puhul on uurijad oma lugude jagamisel haavatavad, mis tasandab võimu dünaamikat ning toetab uurimistöö protsessi ja tulemuste usaldusväärsust. Lisaks lepiti selgelt kokku rollides ja vastutuses, rakendati läbipaistvat suhtlemist ja kaasamist kogu uurimisprotsessis.

Uurimisprotsessis osalenud isikud on andnud teadliku nõusoleku oma lugude ja kogemuste jagamiseks. Tõese ülevaate saamiseks jälgiti, et uurimuse tulemused oleksid esitatud objektiivselt. Kogu tööprotsessi vältel on autorid järginud teadustöö eetikanõudeid (Tartu Ülikool, 2021) nagu ausus, õiglus ja lugupidamine osalejate vastu.

Tulemused

Käesoleva uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas ja milliste tegurite mõjul kujuneb alustavate kutseõpetajate professionaalne identiteet. Sellest lähtuvalt analüüsisid autorid enda kogemusi toetudes kolmele uurimisküsimusele. Järgnevalt esitatakse uurimistulemused kolme uurimisküsimuse kategooriate kaupa. Tähistust /.../ on kasutatud ebavajalike tekstiosade välja jätmiseks. Kõik tsitaadid on esitatud kaldkirjas ning on keeleliselt muutmata, õigekirja on parandatud. P1/P2 näitab, millisest refleksioonipäevikust on tsitaat võetud. N1/N2 tähistab narratiivintervjuud, kust tsitaadid on võetud, kategooria nimetus on tekstis esile tõstetud paksus kirjas.

1. Erialaspetsialisti teekond kutseõpetajaks kujunemisel

Esimese uurimisküsimuse “Milline on erialaspetsialisti teekond kutseõpetajaks kujunemisel?” vastusena loodi 3 kategooriat: varajased mõjutused, missioonitunne, karjääripööre (Lisa 1).

Meie kogemustes mõjutasid meid kui erialaspetsialiste kutseõpetajaks saamisel **varajased mõjutused**. Need mõjutused tulenesid nii isiklikest kogemustest kui ka varasematest eeskujudest

meie elus. Narratiivsetest intervjuudest tõusis esile lapsepõlve unistus õpetajaametist. Ka varasemad inspireerivad ja toetavad eeskujud näisid tagasivaates olevat olulised õpetajakarjääri kasuks otsustamisel. Lisaks julgustasid isiklikud positiivsed kogemused kutseharidusega kutseõpetajaks hakkamist ja soovi midagi tagasi anda:

Et kutseharidus on nagu mulle andnud nii palju. Mina olen ka andnud erialale palju, ma tunnen. Aga ma olen tagasi saanud palju rohkem. (N2)

Ka esmased õpetamis- ja juhendamiskogemused töökeskkonnas tekitasid huvi õpetajaameti vastu.

Narratiivsetes intervjuudes tõusis olulisena esile **missioonitunne**, mis väljendus vajaduses muuta süsteemi ja soovis anda kvaliteetset haridust. Missioonitunne on üks peamisi ajendeid, mis motiveeris karjääripöörde tegemisele ja õpetajaametis püsimisele. Pidasime intervjuudes oluliseks eriala tuleviku ja järelkasvu tagamist. Meie lugudes väljendus ka pettumus praeguses haridussüsteemis ja soov seda paremaks muuta:

Ja siuke olukord... nagu ühest küljest tüdimus enda eriala suhtes ja noh järelkasvu suhtes ja siis siuke alati see maailma parandamise mõte. (N1)

Soov muuta haridussüsteemi seestpoolt, et parandada kutsehariduse kvaliteeti ja mõjutada positiivselt järelkasvu, viis **karjääripöördeni**. Varasema töö ammendumine ja rutiinsus tekitas kurnatust ja soovi uuteks väljakutseteks. Samas pidasime erialast töökogemust oluliseks alustalaks. Karjäärimuutuse tegemine oli meie kogemustes teadlik ja sihipärane otsus, mis nõudis julgust ja valmisolekut muutusteks. Õpetajakoolitusse astumine oli samuti karjääripöörde oluline osa, mis võimaldas meil omandada vajalikud pedagoogilised oskused ja teadmised.

Karjääripöördele järgnenud esimeste töövõtude kogemine andis kindlustunnet ja kinnitust, et suudame õpilastele midagi väärtuslikku õpetada ja neid mõjutada. Näiteks sõnas üks autoritest oma intervjuus järgmist:

Esimest korda elus tundsin, et ma olen vajalik. Et minu praktilised oskused, erialased teadmised, see on nagu päriselt vajalikud. Et see, mida ma teen, et see on väga vajalik. (N2)

Seega meie kogemustes kujuneb erialaspetsialistist kutseõpetaja varasemate positiivsete eeskujude ja missioonitunde toel, esmased eduelamused kinnitavad karjääripöörde otsuse õigsust.

2. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut toetavad tegurid

Teisele uurimisküsimusele “Millised tegurid toetavad alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut?” moodustati andmeanalüüsi tulemusel kolm kategooriat: organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid, pedagoogilised teadmised ja oskused, hoiakute ja väärtustega seotud tegurid (Lisa 2).

Organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid. Meie kogemused osutavad, et kuuluvustunde suurendamiseks ja õpetajaks kujunemisel on oluline infoväljas olemine ja koolis toimuvate muudatuste ja uuendustega kursis olemine. Osalemine regulaarsetel koosolekutel ja koolitustel võimaldas saada mitte ainult vajalikku teavet, vaid ka jagada oma mõtteid ja ideid, mis aitavad kaasa kooli õppekava arengule ja parendamisele. Kesksel kohal oli ka kolleegide vaheline koostöö, mis pakkus meile võimalusi ühiste projektide ja õppekavade arendamiseks. Koostöö tugevdas ka koolikogukonda, luues tihedamaid sidemeid õpetajate vahel. Ühiselt väljatöötatud projektid aitavad paremini mõista õppeaineid lõimivaid võimalusi ja pakuvad õpilastele rikkalikumaid õpikogemusi.

Olulise tegurina kutseõpetajate professionaalse identiteedi arengus tuli esile ka hea eeskuju kolleegi näol. Kolleegi positiivne suhtumine ja lähenemine õpetamisele inspireerib ka oma tunde huvitavamaks ja kaasahaaravamaks muutma.

Kõrvalt oli mul hea jälgida, kui armsalt ja loomulikult ta suhtles nendel teemadel õpilastega. (P1)

Arutelud kolleegidega osutusid väärtuslikuks ressursiks, mida kasutasime väljakutsete lahendamiseks ja õpetamisstrateegiatega täiustamiseks. Nõu küsimine kolleegidelt ja nende kogemuste kuulamine aitas meil paremini mõista klassiruumi dünaamikat ja leida tõhusaid viise õpilaste kaasamiseks. Veel üks toetav tegur, mis aitas meil oma tööd reflekteerida ja täiustada, oli kolleegidelt saadud tagasiside, mis pakkus teistsugust vaatenurka oma tööle.

Pedagoogilised teadmised ja oskused on need tegurid, mis meie kogemustes tõstavad alustava kutseõpetaja enesekindlust õpetajatöös. Päevikutest tuli esile, et enesekehtestamise oskus on oluline pedagoogiline tööriist, mis aitab säilitada klassiruumis korda ja julgustada õpilasi oma õppimise eest vastutust võtma. Esile kerkis ka pedagoogiliste teadmiste tähtsus nagu teooria rakendamine praktikas, et toetada õpilaste õppimist ja kaasatust. Oskus tagasisidet vastu võtta aitab teha korrekture oma töö planeerimisel ja õpetamisel. Eneseregulatsioon tuli välja kui oluline pedagoogiline oskus, mis võimaldab meil efektiivselt hallata oma emotsioone ja stressi, tagades sellega positiivse ja rahuliku õhkkonna klassiruumis. Lisaks tõusis esile põhjalik ja läbimõeldud õppetöö ettevalmistus, mis mitte ainult ei suurenda õpetamise efektiivsust, vaid andis meile õpetajatena kindlustunnet.

Päevikute põhjal võib öelda, et ehkki alustavad kutseõpetajad võivad kogeda eksimusi ja väsimust, aitavad need neile omandada väärtuslikke kogemusi ning avastada enda tugevaid külgi ja arenguvõimalusi. Lisaks suurendab autonoomia õpetajatöös motivatsiooni ja pühendumist.

See on õpetaja töö juures lihtsalt nii äge, puhas autonoomia. Mitte keegi ei kirjuta mulle ametijuhendisse, et kuidas tulemusteni jõuda. Saan kasutada oma loomingulist poolt. (P2)

Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemisel on oluline ka heade suhete loomine õpilastega ja nende õpimotivatsioon, sest see loob positiivse õpikeskkonna, mis toetab õppimist. Näiteks tundsin end õpetajana väärtuslikuna, kui õppija väljendas õpitava väärtuslikkust temale endale ja tahtis veel rohkem õppida. Päevikutest ilmes, kui oluline on osata õpilastelt ise tagasisidet küsida. Tagasisideprotsess aitab reflekteerida oma tööd, teha vajalikke kohandusi ja tõhustada oma pedagoogilisi strateegiaid. Lisaks mõjutavad õpilaste positiivne tagasiside, toetus ja töövõidud meie enesehinnangut ja –kindlust õpetajana.

Hoiakute ja väärtustega seotud tegurid. Autentsuse väärtustamine õpetajatena aitab luua usaldusliku keskkonna ja soodustab õpilaste avatust ja valmisolekut õppimiseks. See väljendus meie püüdluses olla ehtsad ja ausad nii enda kui ka õpilastega suhtlemisel. Näiteks märkasime, kuidas on oluline õpilastele näidata, et eksimine on inimlik ning vigade tunnistamine ja nende parandamine on õppimisprotsessi loomulik osa.

Selgus, et oluline tegur on ka missioonitunne, mis annab õpetajatena meie professionaalsele tegevusele sügavama tähenduse ja eesmärgi. Päevikutes tuli välja, et õpetajaamet pole lihtsalt töö, vaid võimalus mõjutada positiivselt tulevaste põlvkondade elu. Hoolimata väljakutsetest ja raskustest on oluline uskuda oma võimetusse ja saavutada positiivne muutus õpilaste elus.

Ma loodan, et need omadused, mis minus praegu on, ning mis mind tööle naelutavad, jääksid minus püsima ning muutuksid ajas aina tugevamaks ja jõulisemaks. (P2)

Tajusime, kui oluline on olla teadlik sellest, kuidas õpetajate käitumine ja suhtumine mõjutab õpilasi. Päevikusissekannetest ilmneb oma eeskujuliku käitumise tähtsuse mõistmine.

Kokkuvõtteks võib öelda, et meie tulemuste põhjal on pedagoogilised oskused ja teadmised, organisatsiooni ja kolleegide tugi, koostöö õppijatega ning autentsuse väärtustamine ja missioonitunne olulised tegurid kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemisel.

3. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus pingeid tekitavad tegurid

Kolmanda uurimisküsimuse “Millised tegurid põhjustavad pingeid alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus?” vastusena loodi 4 kategooriat: organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid, õppijatest tulenevad tegurid, läbipõlemine, pedagoogiline ebakindlus (Lisa 3).

Organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid. Ilmnes, et organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid mõjutavad oluliselt alustavate kutseõpetajate töökogemust, professionaalset arengut ja emotsionaalset heaolu. Näiteks ebakohane või puudulik tagasiside põhjustas segadust ja vähendas eneseusku, ärakasutamine kogenud kolleegide poolt tekitas pettumust ja isolatsiooni tunnet:

Tagantjärgi sain aru, et kuidas minu oma kolleegid panid mind tanki... lasid mul seal vingerdada ja lootsid lõpuni, et alustav õpetaja ju ei julge midagi öelda ja küll ta võtab selle enda kanda... nii läkski... (P2)

Kolleegide toetuse puudumine mõjutas meie võimet oma tööülesandeid täita ja tõi kaasa emotsionaalse kurnatuse. Konfliktid kolleegidega ja organisatsioonisisene vähene

kommunikatsioon tekitasid stressi ja hirmu läbipõlemise ees. Tagarääkimine kahjustas õpetaja mainet ja enesehinnangut. Tööülesannete paljusus ja ebaühtlane töökoormuse jaotus tõid esile frustratsiooni ja tunde, et meie panust ei väärtustata piisavalt. Raskused töö planeerimisel tõid esile kui oluline on organisatsiooni tugi alustavatele kutseõpetajatele.

Õppijatest tulenevad tegurid. Meie kogemustes võivad suureks väljakutseks osutada amotiveeritud õppijad ja õppijate kehvad õppetulemused, mis mängivad olulist rolli töörahulolus ja võivad olla läbipõlemise üheks põhjuseks. Erinevad olukorrad õppijatega suhtlemisel tõid esile mitmeid aspekte, mis mõjutasid meie emotsionaalset seisundit ja pedagoogilist efektiivsust.

Õpilaste käitumisprobleemid ja nende tõttu pidev vajadus distsipliini hoida on parajalt keeruline väljakutse, mis segab õppetööd. Õpilaste hilinemine tundidesse ja kodutööde tegemata jätmine tekitab õpetajates pettumust.

/.../ tunni algul teatasid enamus õpilasi, et nad pole õppinud ja nad pole isegi teadlikud kontrolltööst... appi hallooo... millisel planeedil te elate... nii just ütlesin õpilastele... minu hää! tõusis mitme oktavi võrra ning ütlesin neile, et olen väga pettunud... väga kurb ja pettunud... olin endale nii võõras... (P2)

Need kogemused näitavad, et peame õpetajana astuma lapsevanema rolli ja tegelema kasvatustööga.

Pedagoogiline ebakindlus. Kogesime, et pedagoogiline ebakindlus mõjutab meie enesetaju, õpetamispraktikat ja suhteid õpilastega. Ebakindlus oma pedagoogilistes võimetes väljendus vahel suutmatuses luua kaasahaaravat õppekeskkonda, säilitada distsipliin klassiruumis ja säilitada õppimist toetav keskkond. Kahtlesime ka oma erialaste teadmiste piisavuses, sellega kaasnes sageli enesesüüdistamine ja negatiivne enesehinnang.

Ma olin sellest olukorrast nii ärevil, süüdistasin end ja hiljem kodus nutsin. (P2)

See toob esile, kuidas sisemised kahtlused ja ebakindlus võivad viia enesekriitikani, mis omakorda süvendab pedagoogilist ebakindlust. Pingeid tekitab ka eneseusu puudumine. Ebakindlus oma võimetes ja rollis võib mõjutada õpetaja identiteeti ja enesekindlust professionaalina.

Õppegrupi suuruse ja erinevate õpilaste vajadustega kohanemine oli keeruline, eriti pedagoogilise kompetentsi piiratust tajudes. Näiteks kontakti loomine õpilastega või kokkupuude kogenud täiskasvanud õppijatega võis tekitada pedagoogilist ebakindlust, eriti kui tundsi, et õppija teadmised või kogemused ületavad meie enda omi. Keerulisena kogesime ka toimetulekut teistest eristuvate õppijatega, kelle õpetamine nõuab erilisi pedagoogilisi lähenemisviise. Kohati võtsime ka liigse vastutuse õpilaste õpiedukuse eest.

Läbipõlemine. Refleksioonipäevikutest ilmnis, et olime alustavate kutseõpetajatena sageli läbipõlemise äärel. Pingeid põhjustasid ajapuudus ja hirm läbipõlemise ees. Näiteks kirjutas üks autoritest järgmist:

Kardan, et õpetajatöö tõmbab mind vaimselt ja füüsiliselt tühjaks. (P2)

Oli perioode, kus tundsi, et meil on liiga palju tunde, gruppe ja ettevalmistusi ning me ei saa selle kõigega hakkama. Sellest tulenevalt tekkisid ka kahtlused enda sobivusest õpetajaametisse. Päevikusissekanded peegeldavad ajapuudust, ülekoormust, väsimust, ärevust, pisaraid, eneseväärtuse küsimärgi alla seadmist ja hirmu lõpliku läbipõlemise ees.

Kokkuvõtva vastusena kolmandale uurimisküsimusele võib öelda, et nii organisatsiooni ja kolleegidega kui õppijatega seotud tegurid seavad õpetajaks olemise kahtluse alla. Pedagoogiline ebakindlus võib põhjustada stressi, mis võib viia pideva eneses kahtlemise ja läbipõlemiseni.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli selgitada välja, kuidas ja milliste tegurite mõjul kujuneb alustavate kutseõpetajate professionaalne identiteet. Järgnevalt arutletakse saadud uurimistulemuste üle, antakse ülevaade töö kitsaskohtadest ning tuuakse välja töö praktiline väärtus.

Käesoleva bakalaureusetöö esimese uurimisküsimuse “Milline on erialaspetsialisti teekond kutseõpetajaks kujunemisel?” tulemused näitavad, et erialaspetsialistist kujuneb kutseõpetaja varasemate positiivsete eeskujude ja missioonitunde toel ning eduelamused kinnitavad karjääripöörde otsuse õigsust. Tulemused on kooskolas Rivimetsa (2020) uurimistulemustega, mille kohaselt üleminekut õpetajarolli ajendas ühest küljest eelneva elukutse ammendumine ja teisest küljest soov jagada erialaseid teadmisi ning missioon panustada erialasesse haridusse. Lisaks julgustas kutseõpetaja ametit valima ka eelnev positiivne kogemus

kutseharidusega ning varajased eeskujud õpetajate näol. Ka Beijaard jt (2022) on välja toonud, et isiklike ja kontekstuaalsete tegurite vastastikmõju on oluline alustavate õpetajate professionaalse identiteedi kujunemisel ning õpetajakarjääri alustamisel ja jätkamisel.

Erinevalt varasematest uuringutest tõi see uurimus esile ka karjäärimuutuse positiivsed aspektid, nagu uus kutsumus ja võimalus mõjutada haridusvaldkonda. Selline positiivne perspektiiv erialaspetsialistist kutseõpetajaks üleminekul on oluline lisaväärtus varasemale kirjandusele, mis on sageli rõhutanud üleminekuga seotud raskusi ja stressi (Fejes & Köpsén, 2014; Papier, 2011).

Teise uurimisküsimuse “Millised tegurid toetavad alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut?” tulemuste põhjal on pedagoogilised oskused ja teadmised, organisatsiooni ja kolleegide tugi, koostöö õppijatega ning autentsuse väärtustamine ja missioonitunne olulised tegurid kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemisel. Suhted õpilastega ja nendelt tagasiside küsimine, mida on rõhutanud Beijaard jt (2022), ning organisatsiooni ja kolleegide toetus, millest kirjutasid Vähäsantanen ja Hämäläinen (2019), toetasid professionaalse identiteedi kujunemist. Tulemused näitavad ka kolleegidevahelise koostöö olulisust toetava tegurina professionaalse identiteedi kujunemisel, mida käsitlesid Sirk jt (2017). Kooli ja kolleegide tugi aitab alustavatel kutseõpetajatel kohaneda ja püsima jääda uues õpetajaametis (Paniagua & Sanchez-Marti, 2018). Erinevalt varasematest uuringutest tuli toetavate teguritena esile ka autonoomia ja loovus õpetajatöös.

Ülemineku toetamisel oluline roll õpetajakoolitusel (Fejes & Köpsén, 2014) ja mentorlusel (Helstein, 2021; Paniagua & Sanchez-Marti, 2018; Remmik *et al.*, 2015), mis kajastus ka meie tulemustes. Lisaks saime kinnitust Fejese ja Köpséni (2014) uurimusele, et õpetajakoolitus ja professionaalne areng mängivad kriitilist rolli uue professionaalse identiteedi kujundamisel, aidates spetsialistidel siduda oma varasemad erialased teadmised uute pedagoogiliste oskustega. See aitab luua tugevama ja kindlama õpetajaidentiteedi, mis on kooskõlas ka Vähäsantaneni ja Hämäläineni (2019) uuringuga, mis rõhutas õpetajakoolituse tähtsust identiteedi kujunemisel.

Kolmanda uurimisküsimuse “Millised tegurid põhjustavad pingeid alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus?” tulemused näitasid, et nii organisatsiooni ja kolleegidega kui õppijatega seotud tegurid seavad õpetajaks olemise kahtluse alla ning pedagoogiline ebakindlus võib põhjustada stressi, mis omakorda võib viia pideva eneses kahtlemise ja

läbipõlemiseni. Erilist ebakindlust tekitavad olukorrad, kus tuleb kohandada õpet erivajadustega ja akadeemiliselt erineva taustaga õpilastele. Ebakindlus võib vähendada õpetamise efektiivsust, põhjustada stressi (Fejes & Köpsén, 2014) ja mõjutada negatiivselt nii õpetajate kui ka õpilaste õppimise kogemust, nõudes enesekindluse ja pädevuse arendamist. Esile kerkis ka pedagoogilise ebakindluse süvenemine läbi vähese praktilise toetuse ja kolleegide tagasiside puudumise, mis on alustavale kutseõpetajate eriti koormav. Nende tulemustega on selge, et emotsionaalne haaratus igapäevatoos (Köpsén, 2014) ja alustava kutseõpetaja enesetaju (Beijaard *et al.*, 2022) kujundavad professionaalset identiteeti, kuid edukas identiteedi kujunemine eeldab, et kutseõpetaja võtab omaks oma mitmekihilise rolli (Papier, 2011).

Professionaalne identiteet on oluline kutsekindluse suurendamisel (Õun, 2015; Remmik *et al.*, 2015; Chan, 2019; Penny Wan *et al.*, 2014) ning osa inimese eneseteadlikkusest, kus ta samastub oma eriala teadmiste, väärtuste, hoiakute ja normidega. Tulemused näitavad, et alustavate kutseõpetajatena oleme asunud uude ametisse õigete väärtuste ja hoiakutega. Meie kogemused on alustavale õpetajale kohased ning olulised professionaalse identiteedi kujunemisel.

Kuna meie töö tulemused osutasid nii toetavatele kui pingeid tekitavatele teguritele alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemisel, siis on oluline neid mõista ning kohandada vastavalt toetusmeetmeid, et vähendada alustavate õpetajate ametist lahkumist. Läbipõlemine on oluline probleem, mille vältimist saavad toetada kooli juhtkond, kolleegid ja õpetajakoolitus. Kooli juhtkond peab andma alustavale kutseõpetajale konstruktiivset tagasisidet, jälgima töökoormuse jaotust, vältima lisäülesannete paljusust ning suunama õpetajaskonda olema mõistev ja toetav alustavate õpetajate suhtes. Erivajadustega õppijate puhul peab juhtkond tagama abiõpetaja õppekeskkonnas, et vähendada alustava kutseõpetaja töökoormust ja kurnatust, mis põhjustavad läbipõlemist. Need tegevused vähendavad läbipõlemise ohtu ning toetavad alustavate kutseõpetajate professionaalse identiteedi kujunemist.

Kogenud kolleegid võiksid jagada oma kogemusi, kutsuda tunde vaatama ja pakkuda emotsionaalset tuge, et aidata vähendada stressi ja toetada uues ametis hakkama saamist. Samuti on oluline, et õpetajakoolitus suurendaks praktika osa ning tagaks mentorluse toimimise, et alustavad kutseõpetajad saaksid vajalikku juhendamist, kogemust ja konstruktiivset tagasisidet, mis vähendab pedagoogilist ebakindlust ja toetab tugeva professionaalse identiteedi kujunemist. Lisaks on oluline, et õpilased ja lapsevanemad väärtustaksid ja toetaksid õpetajaid. Lapsevanemate aktiivne panus kasvatamisse ja haridusprotsessi toetab õpetajate tööd,

vähendades sotsiaalseid ja käitumuslikke probleeme klassiruumis. Õpilaste ja vanemate positiivne tagasiside ning koostöö toetavad alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemist.

Töö tulemusi tõlgendades tuleb arvestada mõningate piirangutega. Koostöine autoetnograafiline lähenemine võimaldas küll süvitsi mõista ja kirjeldada isiklike kogemusi seoses professionaalse identiteedi arenguga, kuid tuleb arvestada, et saadud tulemused ei ole üldistavad suuremale kutseõpetajate grupile, kuna need põhinevad individuaalsetel kogemustel. Narratiivsed intervjuud avavad sügavalt individuaalseid kogemusi, kuid võivad ilmned ka olukorrad, kus andmete subjektiivsus võib mõjutada tulemuste objektiivsust. Objektiivsuse suurendamiseks analüüsisime andmeid ja kirjutasime tulemused koostööna.

Töö praktiline väärtus seisnes meie kui õpetajate reflektiivsuses, mida toetas kasutatud meetodika. Oma töö reflekteerimine karjääri algusaastatel toetab alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemist (Beijaard *et al.*, 2022; Fejes & Köpsén, 2014). Vaatamata piirangutele loodame, et töö tulemused aitavad koolijuhtidel mõista, kuidas luua kutsekoolides keskkond, mis toetab alustavate kutseõpetajate professionaalset arengut ja identiteedi kujunemist esimestel tööaastatel. Edasised uurimised võiksid olla suurema valimiga, et tulemused oleksid universaalsemad. Kokkuvõtvalt võib öelda, et alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemise toetamine nõuab koostööd kõigilt osapooltelt – kooli juhtkonnalt, kolleegidelt, lapsevanematelt ja õppijatelt. Meie välja toodud meetmed toetavad alustavate kutseõpetajate tugeva professionaalse identiteedi kujunemist ning alandavad läbipõlemise riski, mis omakorda vähendab varajast õpetajaametist lahkumist.

Tänuõnad

Esiteks täname südamest oma juhendajat, Liana Roosi, kelle asjatundlikud nõuanded, pühendumus ja juhendamine olid hindamatud kogu uurimisprotsessi vältel. Suured tänud ka mõlema autori peredele. Oleme tänulikud ka teineteisele toetuse ja mõistmise eest kooskirjutamise protsessil.

Autorsuse kinnitus

Kinnitame, et oleme koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Mõlemad autorid töötasid läbi töös kasutatud allikad ning kirjutamise

protsess toimus pideva arutelu käigus. Suurema panuse vormistamisel andis Erika. Töö alus tuli Kadi seminaritööst. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Erika Luks

/allkirjastatud digitaalselt/

22.05.2024

Kadi Sillaste

/allkirjastatud digitaalselt/

22.05.2024

Kasutatud kirjandus

- Akkerman, S. F., & Meijer, P. C. (2011). A dialogical approach to conceptualizing teacher identity. *Teaching and Teacher Education, 27*(2), 308-319.
- Anderson, C., & Kirkpatrick, S. (2016). Narrative interviewing. *International Journal of Clinical Pharmacy, 38*(3). Doi: 10.1007/s11096-015-0222-0
- Andersson, P., & Köpsén, S. (2015). Continuing professional development of vocational teachers: Participation in a Swedish national initiative. *Empirical Research in Vocational Education and Training, 7*(1). Doi: 10.1186/s40461-015-0019-3
- Austin, J., & Hickey, A. (2007). *The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences Annual Review 2*(2). Doi: 10.18848/1833-1882/CGP/v02i02/52189
- Beijaard, D., Koopman, M., Schellings, G. (2022). Reframing Teacher Professional Identity and Learning. *The Palgrave Handbook of Teacher Education Research*, 1-23. Palgrave Macmillan, Cham. Doi: 10.1007/978-3-030-59533-3_28-1
- Beijaard, D., Meijer, P. C., & Verloop, N. (2004). Reconsidering Research on Teachers' Professional Identity. *Teaching on Teacher Education, 20*(2), 107-128. Doi: 10.1016/j.tate.2003.07.001
- Chan, S. (2019). From Job to Calling: Vocational Identity and the Role of Apprenticeship. *Vocations and Learning, 12*, 387–403. Doi: 10.1007/s12186-019-09220-5
- Ellis, C., Adams, T. E., & Bochner, A. P. (2011). Autoethnography: An Overview. *Forum Qualitative Sozialforschung Forum: Qualitative Social Research, 12*(1). Doi: 10.17169/fqs-12.1.1589
- Farnsworth, V., & Higham, J. (2012). Teachers who teach their practice: The modulation of hybridised professional teacher identities in work-related educational programmes in Canada. *Journal of Education and Work, 25*(4), 1-33. Doi: 10.1080/13639080.2012.708726
- Fejes, A., & Köpsén, S. (2014). Vocational teachers' identity formation through boundary crossing. *Journal of Education and Work, 27*(3), 265-283.
- Goltz, H. H., & Smith, M. L. (2014). Forming and Developing Your Professional Identity: Easy as PI. *SOPHE, 15*(6). Doi: 10.1177/1524839914541

- Hamdan, A. (2012). Autoethnography as a Genre of Qualitative Research: A Journey Inside Out. *International Journal of Qualitative Methods*, 11(5), 585-606. Doi: 10.1177/160940691201100505
- Helstein, S. (2021). *Kutseõpetajaks kujunemine läbi mentorluse - autoetnograafilise uuring*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna ülikool.
- Jovchelovitch, S., & Bauer, M. W. (2007). Narrative interviewing [online]. *London: LSE Research Online*.
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kindsiko, E. (2023). Õpetajate ametist lahkumine. *Arenguseire Keskus*.
- Köpsén, S. (2014). How vocational teachers describe their vocational teacher identity. *Journal of Vocational Education and Training*, 66(2), 194-211. Doi: 10.1080/13636820.2014.894554
- Laherand, M. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. OÜ Infotrükk.
- Lapadat, J. C. (2017). Ethics in autoethnography and collaborative autoethnography. *Qualitative inquiry*, 23(8), 589-603.
- Ngunjiri, F. W., Hernandez, K-A. C., & Chang, H. (2010). Living Autoethnography: Connecting Life and Research. *Journal of Research Practice*, 6(1).
- Olev, A., & Alumäe, T. (2022). Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service. *Baltic J. Modern Computing*, 10(3), 409-421. <https://doi.org/10.22364/bjmc.2022.10.3.14>
- Paniagua, A., & Sánchez-Martí, A. (2018). Early Career Teachers: Pioneers Triggering Innovation or Compliant Professionals? *OECD Education Working Papers*, 190. OECD Publishing, Paris. <https://dx.doi.org/10.1787/4a7043f9-en>
- Papier, J. (2011). Vocational teacher identity: Spanning the divide between the academy and the workplace. *Southern African Review of Education with Education with Production*, 17(1), 101-119.
- Penny Wan, Y. K., Wong, I. A., & Kong, W. H. (2014). Student career prospect and industry commitment: The roles of industry attitude, perceived social status, and salary expectations. *Tourism Management*, 40, 1-14.
- Pillen, M., Beijjaard, D., & Brok, P. (2013). Professional identity tensions of beginning teachers. *Teachers & Teaching*, 19(6), 660-678. Doi: 10.1080/13540602.2013.827455

- Remmik, M., Lepp, L., & Koni, I. (2015). Algajad õpetajad koolijuhi ja kolleegide toetusest esimestel tööaastatel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3(1), 173–201.
- Rivimets, R. (2020). *Kutseõpetaja bakalaureuseõppes õppivate kutseõpetajate kutseõpetajaks saamine, nende arusaamad kutseõpetaja professionaalsest identiteedist ning õpingute mõjust kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengule*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Rootalu, K. (2022). *Kuhu kaovad noored õpetajad?* Eesti Statistikaamet.
- Sarastuen, N. K. (2020). From vocational worker to vocational teacher: A study of identity transition and loss. *Journal of Vocational Education & Training*, 72(3), 333-349. Doi: 10.1080/13636820.2019.1607533
- Selliöv, R., & Vaher, K. (2018). *Õpetajakoolituse lõpetanud ja alustavad õpetajad EHISe andmetel*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Sirk, M., Liivik, R., & Loogma, K. (2016). Changes in the professionalism of vocational teachers as viewed through the experiences of long-serving vocational teachers in Estonia. *Empirical Research in Vocational Education and Training*, 8, 1-26.
- Sirk, M., Ümarik, M., Loogma, K., & Niglas, K. (2017). Koostöö kutseõpetaja professionaalsust määrava tegurina. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 5(2), 80–105.
- Strömpl, J. (2014). Mis on autoetnograafia? *Sotsiaalne analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/etnograafiline-uurimus>
- Tartu Ülikool. (2021). *Hea teadustava*. Tartu Ülikooli eetikakeskus.
- Tyler, M. A., & Dymock, D. (2021). Constructing a professional identity in VET: teacher perspectives. *Research in Post-Compulsory Education*, 26(1), 1-18. Doi: 10.1080/13596748.2021.1873404
- Vähäsantanen, K., & Hämäläinen, R. (2019). Professional identity in relation to vocational teachers' work: An identity-centered approach to professional development. *Learning: Research and Practice*, 5(1), 48-66.
- Wright, T. (2023). *High Teacher Turnover: A Case Study Examining Why New Teachers Leave the Profession*. Northcentral University ProQuest Dissertations Publishing.
- Vloet, K., Klatter, E., Janssen, S., & Kessels, G. (2020). Los momentos difíciles como incidentes críticos en diálogo. Identidad profesional de los profesores de FP técnica. *Quaderns de psicologia. International journal of psychology*, 22(2), e1573-e1573.
- Õun, M. (2015). *Koolijuht algaja õpetaja toetajana koolikeskkonnas kohanemisel*. Publitseerimata magistratöö. Tartu Ülikool.

Lisa 1. Erialaspetsialistist kutseõpetajaks kujunemise teekond

Kategooriad	Koodid
Karjääripööre	Erialase töö ammendumine Esimesed tövõidud Karjäärimuutus Õpetajakoolitusse astumine
Missioonitunne	Järelkasvu tagamine Missioon anda kvaliteetset haridust Vajadus muuta süsteemi Esmased õpetamiskogemused
Varajased mõjutused	Lapsepõlve unistuste amet Positiivne eeskuju Positiivne kogemus kutseharidusega

Lisa 2. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengut toetavad tegurid

Kategooriad	Koodid
Organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid	Infoväljas olemine Organisatsioonisisene koolitus Arutelud kolleegidega Hea eeskju kolleegi näol Kolleegi tagasiside Kolleegidevaheline koostöö Toetav kolleeg Kos kolleegidega õppimine
Pedagoogilised teadmised ja oskused	Enesekehtestamine Eneseregulatsioon Oskus tagasisidet vastu võtta Pedagoogilised teadmised Pedagoogiline täiendkoolitus Autonoomia Õppetöö ettevalmistamine Suhte loomine õpilastega Töövõit Väljakutsed arendavad Õpilaste positiivne tagasiside Õpilastelt tagasiside küsimine Õpilaste motivatsioon Energia õpilastelt Õpilane kui partner Õpilaste toetus
Hoiakute ja väärtustega seotud tegurid	Lootus Missioonitunne Vastutus Autentsus Visioon

Lisa 3. Alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi arengus pingeid põhjustavad tegurid

Kategooriad	Koodid
Läbipõlemine	Ajapuudus Läbipõlemine Läbipõlemise hirm
Õppijatest tulenevad tegurid	Amotiveeritud õppijad Kehvad õppetulemused
Organisatsiooni ja kolleegidega seotud tegurid	Ärakasutamine kogenud kolleegide poolt Ebakohane tagasiside Kolleegide toetuse puudus Konfliktid Koormuse jaotus Tagarääkimine Töö planeerimine Tööülesannete paljusus
Pedagoogiline ebakindlus	Aine huvitavaks tegemine Distsipliini probleemid Ebakindlus Enese süüdistamine Eneseusu puudumine Erialane ebakindlus Grupi haldamine Kahtlused ameti sobivuse osas Kogenud täiskasvanud õppija Kontakti loomine Liigse vastutuse võtmine Õpilaste hilinemine Õppemetoodika Oskamatus arutelu ohjata Pädevuse puudumine Teistest eristuv õppija Toimetulek erinevate õppijatega Vähene selgitamine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Kadi Sillaste ja Erika Luks,

1. Anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose „Kuidagi ei jõua mulle kohale, et ma olen õpetaja, mitte õpilane või suvaline kokk“: koostöine autetnograafia alustava kutseõpetaja professionaalse identiteedi kujunemisest,

mille juhendaja on kutsepedagoogika nooremlektor Liana Roos,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi Dspace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Anname Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele.
4. Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadi Sillaste

22.05.2024

Erika Luks

22.05.2024